

characteristics of students, in accordance with the curriculum, with an emphasis on practical results and the formation of personal experience. The content of the textbook in the conditions of profile training also must disclose the value of the subject for choice and mastering the future profession.

Quality textbook should have a useful selection of educational material, the optimum methods and technologies of its presentation. Organization of different types of learning activities of students should be focused on development of professionally oriented cognitive interests and the formation of universal learning outcomes and educational competencies.

Modern textbook based on competence strategy should orient the students on various independent forms of study, to shape the experience of diverse types of activities through the development of systemic, holistic, theoretical and methodological knowledge, scientific, research, creative way of thinking and to get students to active, conscious choice of future profession.

Textbook for high school plays an important role in determining the content and process part of technology education and in the realization of their unity. The variability of textbooks in combination with a variety of pedagogical techniques, relevant learning makes it possible to further improve the quality of education.

Keywords: a textbook for high school; the competence approach; didactic features.

УДК 373.3/.5.048:331.548

ГЕНЕЗА ПІДРУЧНИКІВ З ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ І ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТІ УКРАЇНИ

В. І. Туташинський,

*кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу
технологічної освіти та допрофесійної підготовки
Інститут педагогіки НАПН України,
e-mail: tutashi@ukr.net,*

О. В. Куліш,

*старший лаборант відділу
технологічної освіти та допрофесійної підготовки,
Інститут педагогіки НАПН України,
e-mail: kulisholga25@gmail.com*

У статті проаналізовано процес підручникотворення з трудового навчання і технологій для учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Розкриваються основні етапи створення підручників і навчальних посібників з трудового навчання, особливості проектування змісту, структури, методичного апарату сучасного підручника для технологічної освіти учнів.

Ключові слова: етапи підручникотворення; трудове навчання; технології; концепція підручника.

Постановка проблеми. Проблема створення якісних підручників для учнів загальноосвітніх шкіл – одна з найгостріших упродовж багатьох років. На її вирішення постійно звертають увагу науковці, педагоги, батьки учнів та видавці навчальної літератури. Однак в умовах розвитку педагогічних технологій і змін у змісті навчання ця проблема потребує подальшого дослідження з урахуванням набутого досвіду підручникотворення, який в трудовому навчанні є особливим, оскільки перші навчальні посібники і

підручники з трудового навчання було створено українськими вченими.

Від того, яким буде нове покоління підручників, залежить подальший розвиток загальної середньої освіти, оскільки підручник є основним засобом навчання учнів.

Аналіз актуальних досліджень. Теоретико-методологічні засади та процес підручникотворення у різні часи досліджували В. П. Беспалько [2], Д. Д. Зуєв [4], О. Я. Савченко [9] та багато інших відомих вчених.

Питанням створення й експертного оцінювання підручників з трудового навчання і технологій присвячено наукові праці Т. С. Мачачі [3, с. 117–121], М. І. Піддячого [7], А. І. Сушка, А. М. Тарари [10], Б. М. Терещука [11], В. І. Туташинського [3, с. 117–121].

У зазначених виданнях з-поміж основних функцій підручника виокремлено його роль як засобу навчання, за допомогою якого здійснюється конструювання і організація всього педагогічного процесу. Вченими обґрунтовано, що функції підручника в навчанні учнів змінюються і значно розширюються залежно від методологічних підходів до змісту освіти та методики навчання шкільних предметів.

В умовах, коли освіта України оновлюється, удосконалюються зміст та методики навчання з усіх шкільних предметів, проблема підручникотворення є особливо актуальною.

Формулювання цілей статті. Мета статті – визначити основні етапи підручникотворення з трудового навчання і технологій та розкрити особливості проектування змісту, структури та методичного апарату нових підручників для технологічної освіти учнів.

Виклад основного матеріалу. Створенню підручників для трудового навчання в незалежній Україні передувала тривала історія підручникотворення, пов'язана з роботою Українського науково-дослідного інституту педагогіки.

Перші навчальні посібники та підручники з окремих видів виробничої праці (електромонтажні роботи; обробка дерева і металу) і практикумів було видано в м. Києві ще у кінці 50-х та на початку 60-х рр. минулого століття [1; 8]. Зазначені видання були підготовлені авторськими колективами, до складу яких входили вчені УНДІП та інженерно-технічні працівники (С. К. Андрієвський, М. Н. Шапіро, А. А. Пивоваров, Н. Г. Чумак). Навчальні видання були призначені для підготовки учнів до праці в індустріальному суспільстві у тих галузях виробництва, в яких були найбільші потреби у кваліфікованих робітниках.

Проведений нами аналіз навчальних посібників і підручників з окремих видів праці, які видавалися з 1958 по 70-ті рр. минулого століття засвідчив, що їх зміст складався з інформації про технічне проектування і технологію певної галузі виробництва. Методичний апарат цих посібників і підручників переважно відповідав операційно-предметній системі навчання, запозиченій із професійно-технічної освіти.

Перше в Україні та колишньому Радянському Союзі покоління підручників з трудового навчання учнів було створено у 1980-х рр. науковцями Українського науково-дослідного інституту педагогіки під керівництвом

В. М. Мадзігона [5; 6]. Зазначені видання готувалися за державним замовленням на засадах політехнізму та призначалися для трудового навчання хлопців і дівчат за єдиними шкільними навчальними програмами. У навчальних виданнях розкривалися загальні правила організації та безпеки праці в шкільних навчальних майстернях, основні відомості з обробки деревини і металів, електротехнічних робіт, машинознавства, обслуговуючої та сільськогосподарської праці. Видавалися також навчальні посібники з трудового навчання для учнів початкових класів.

У перші роки незалежності України з метою розроблення нових підручників, які б відповідали змісту національної освіти, та створення конкурентного середовища в підручникотворенні було започатковано видання підручників на конкурсних засадах. Розпочалася також активна робота зі створення навчально-методичних комплектів та інших сучасних видань з трудового навчання учнів. Було видано підручники з технічних і обслуговуючих видів праці, підготовлені окремо для хлопців і дівчат, підручники для шкіл національних меншин з навчанням рідними мовами, навчальні посібники для спеціальних шкіл. Вперше було розроблено і видано підручники з технологій для учнів початкових і старших класів, навчальні посібники і підручники для профільного навчання за спеціалізаціями технологічного профілю (технічне проектування, дизайн, деревообробка, металообробка, кулінарія та ін.), а також робочі зошити, навчально-методичні та наочні посібники, електронні педагогічні програмні засоби з трудового навчання і технологій.

Перший **педагогічний програмний засіб** з трудового навчання було створено у 1993 р. авторським колективом (В. В. Лапінський, Б. М. Терещук, В. І. Туташинський). Спочатку це був програмний продукт, призначений для тестового контролю рівня навчальних досягнень учнів з трудового навчання. Пізніше було розширено функції зазначеного педагогічного програмного засобу для вивчення та конструювання змісту занять з трудового навчання і у 2003–2004 рр. на замовлення Міністерства освіти і науки України видавництвом «Карвалі» було видано перші електронні підручники з трудового навчання учнів 5, 6, 7, 8, 9 класів. Це були не електронні копії підручників, а програмні продукти, які надають можливість вчителю та учням конструювати навчання за власним сценарієм, використовуючи інформаційні ресурси підручника та засоби мультимедійних технологій. Тепер цю роботу з видання електронних підручників і посібників у співпраці з науковцями і вчителями успішно продовжує видавництво «Розумники».

У сучасних підручниках з трудового навчання і технологій впроваджуються результати фундаментальних і прикладних педагогічних досліджень вчених Інституту педагогіки НАПН України [3; 7; 10], авторські концепції та інноваційні підходи щодо проектування навчальних видань для основної та старшої школи [7; 10; 11], застосовується оригінальний навчально-методичний апарат, містяться дослідницькі, проблемні, проектні та тестові завдання, компетентнісні задачі, збагачено ілюстративний матеріал, значно урізноманітнено об'єкти для виконання практичних робіт. Підручники доповнюються відео- та мультимедійними матеріалами.

Сучасний підручник з трудового навчання є втіленням інформаційно-діяльнісної моделі процесу трудового навчання, що відображає мету, зміст, педагогічну технологію реалізації дидактичної системи.

Підручники з трудового навчання і технологій, розроблені науковцями Інституту педагогіки НАПН України А. М. Тарарою, В. І. Туташинським, В. П. Тименком [12], як було підтверджено в результаті експериментальних досліджень відділу технологічної освіти Інституту педагогіки НАПН України, висновками експертів та Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОН України [11], завдяки використанню інноваційних технологій сприяють формуванню проектно-технологічної компетентності стимулюють пізнавальну діяльність, розвивають творчі здібності учнів.

Зміст сучасних підручників з трудового навчання проектується на основі особистісно зорієнтованого, проектно-технологічного, діяльнісного, компетентнісного та культурологічного підходів.

Сучасні підручники з трудового навчання не тільки систематизовано відтворюють вимоги Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти освітньої галузі «Технології», зміст навчальної програми та визначають обсяг знань. Вони, як підтверджено дослідженнями [10; 11], сприяють реалізації творчого потенціалу учнів та формуванню предметної проектно-технологічної і ключових (здоров'язберезувальної, естетичної, загальнокультурної та ін.) компетентностей. Підручники відображають мету трудового навчання, його зміст і педагогічну технологію. Окрім інформативної, підручники виконують також мотиваційну, організаційну, комунікативну, творчу та контрольну-оцінювальну функції. Цьому сприяють такі компоненти сучасного підручника, як цілепокладання, запитання для актуалізації опорних знань, проблемний виклад навчального матеріалу, лабораторні та практичні роботи, навчальні проекти, рубрики для найдопитливіших, завдання для самоконтролю та перевірки рівня навчальних досягнень тощо.

Нові видання з трудового навчання і технологій допомагають учням помічати проблему і послідовно вирішувати її у процесі предметно-перетворювальної діяльності, спонукають до творчої діяльності, сприяють засвоєнню основ технології виробництва [11, с. 22, 23]. Особлива увага в підручниках із трудового навчання і технологій звертається на мотивацію навчальної діяльності, розвиток технічного мислення, інтересів і нахилів учнів. Сучасні підручники з трудового навчання і технологій сприяють формуванню проектно-технологічної компетентності, підприємливості, розвиткові творчих здібностей учнів, прищеплюють якості особистості з інноваційним типом мислення.

Висновки. Таким чином, у підручникотворенні з трудового навчання і технологій можна виокремити декілька етапів:

перший – видання навчальних посібників із окремих галузей виробництва і видань для практикумів (з 1958 по 70-ті рр. минулого століття);

другий – створення навчальних посібників і підручників з трудового навчання на засадах політехнічної освіти (1980–1990 рр.);

третьої – розроблення та видання особистісно зорієнтованих підручників і навчально-методичних комплектів (включаючи електронні засоби навчання) з технічних та обслуговуючих видів праці та технологій для учнів загальноосвітніх навчальних закладів України (з 1991 по теперішній час).

Подальші перспективи підручникотворення з трудового навчання і технологій нерозривно пов'язані зі змінами у змісті та структурі загальної середньої освіти, а також створенням електронних підручників і навчальних посібників, використанням освітніх платформ для розміщення контенту про сучасні технології та розвитком хмарних сервісів, за допомогою яких учні нової української школи зможуть користуватися різноманітними, необхідними для навчання, інформаційними ресурсами.

Використані джерела

1. Андриевский С. К. Практикум по электротехнике для 10 класса. Пособие для средней школы. – К. : «Радянська школа», 1957. – 310 с.
2. Безпалько В. П. Теория учебника: Дидактический аспект. – М. : Педагогика, 1988. – 160 с.
3. Експертиза шкільних підручників: інструктивно-методичні матеріали для експертизи електронних версій проектів підручників для учнів 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів : посібник / за заг. ред. О. М. Топузова, Н. Б. Вяткіної. – К. : Педагогічна думка, 2016. – 128 с.
4. Зуев Д. Д. Школьный учебник / Д. Д. Зуев. – М. : Педагогика, 1988. – 160 с.
5. Левченко Г. Є. Трудове навчання. Технічні види праці: підручник для 9-го класу загальноосвітніх навчальних закладів / Г. Є. Левченко, В. М. Мадзігон, А. М. Тарара, О. М. Романчук, А. І. Романчук, Г. А. Кондратюк, О. О. Белошицький, П. Н. Дусь. – К. : Педагогічна думка, 2009. – 295 с.
6. Мадзігон В. М. Трудове навчання. Технічні види праці. Підручник для 5 класу загальноосвітніх навчальних закладів / [Г. А. Кондратюк, Г. Є. Левченко та ін]. – К. : Педагогічна думка, 2005. – 168 с.
7. Піддячий М. І. Компетентнісний підхід до створення підручників до старшої профільної школи. – К. : Педагогічна думка. – Вип. 12. – С. 189–193.
8. Пивоваров А. А. Обработка дерева и металла. Учебник для 7–8 кл. / А. А. Пивоваров, Н. Г. Чумак. – К. : Рад. школа, 1961.
9. Савченко О. Я. Процес підручникотворення з читання (літературного читання) в умовах державного суверенітету України. – К. : Педагогічна думка, 2016. – Вип. 17. – С. 419–433.
10. Тарара А. М. Сучасний підручник «Технології» для учнів основної школи / А. М. Тарара, І. А. Сушко. – Вип. 11. – С. 340–345.
11. Терещук Б. М. Реалізація в навчальних виданнях вимог освітньої галузі «Технології» / Б. М. Терещук // Трудова підготовка в сучасній школі. – 2012. – № 12. – С. 22–23.
12. Технології (технічні види праці): підручник для учнів 5 класу загальноосвітніх навчальних закладів / А. М. Тарара, В. І. Туташинський, Б. М. Терещук, В. П. Тименко. – К. : Педагогічна думка, 2014. – 172 с.
13. Туташинський В. І. Трудове навчання. Технічні види праці. Підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів / В. І. Туташинський. – Ірпінь : Перун, 2017. – 114 с.

References

1. Andrievskij S. K. Praktikum po ehlektrotekhnikе dlya 10 klassа. Posobie dlya srednej shkoly. – K. : «Radyans'ka shkola», 1957. – 310 s.
2. Bezpал'ko V. P. Teoriya uchebnika: Didakticheskij aspekt. – M. : Pedagogika, 1988. – 160 s.

3. Ekspertyza shkilnykh pidruchnykiv: instruktyvno-metodychni materialy dlia ekspertyzy elektronnykh versii proektiv pidruchnykiv dlia uchniv 8 klasu zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv : posibnyk / za zah. red. O. M. Topuzova, N. B. Viatkinoi. – K. : Pedahohichna dumka, 2016. – 128 s
4. Zuev D. D. SHkol'nyy uchebnik / D. D. Zuev. – M. : Pedagogika, 1988. – 160 s.
5. Levchenko H. Ye. Trudove navchannia. Tekhnichni vydy pratsi: pidruchnyk dlia 9-ho klasu zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv / H. Ye. Levchenko, V. M. Madzihon, A. M. Tarara, O. M. Romanchuk, A. I. Romanchuk, H. A. Kondratiuk, O. O. Bieloshytskyi, P. N. Dus. – K. : Pedahohichna dumka, 2009. – 295 s.
6. Madzihon V. M. Trudove navchannia. Tekhnichni vydy pratsi. Pidruchnyk dlia 5 klasu zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv / [H. A. Kondratiuk, H. Ye. Levchenko ta in]. – K. : Pedahohichna dumka, 2005. – 168 s.
7. Pidchiachyi M. I. Kompetentnisnyi pidkhid do stvorennia pidruchnykiv do starshoi profilnoi shkoly. – K. : Pedahohichna dumka. – Vyp. 12. – S. 189–193.
8. Pivovarov A. A. Obrabotka dereva i metalla. Uchebnik dlya 7–8 kl. / A. A. Pivovarov, N. G. CHumak. – K. : Rad. shkola, 1961.
9. Cavchenko O. Ya. Protses pidruchnykotvorennia z chytannia (literaturnoho chytannia) v umovakh derzhavnoho suverenitetu Ukrainy. – K. : Pedahohichna dumka, 2016. – Vyp. 17. – S. 419–433.
10. Tarara A. M. Suchasnyi pidruchnyk «Tekhnolohii» dlia uchniv osnovnoi shkoly / A. M. Tarara, I. A. Sushko. – Vyp. 11. – S. 340–345.
11. Tereshchuk B. M. Realizatsiia v navchalnykh vydanniakh vymoh osvitnoi haluzi «Tekhnolohii» / B. M. Tereshchuk // Trudova pidhotovka v suchasni shkoli. – 2012. – № 12. – S. 22–23.
12. Tekhnolohii (tekhnichni vydy pratsi) : pidruchnyk dlia uchniv 5 klasu zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv / A. M. Tarara, V. I. Tutashynskyi, B. M. Tereshchuk, V. P. Tymenko. – K. : Pedahohichna dumka, 2014. – 172 s.
13. Tutashynskyi V. I. Trudove navchannia. Tekhnichni vydy pratsi. Pidruchnyk dlia 9 klasu zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv / V. I. Tutashynskyi. – Irpin : Perun, 2017. – 114 s.

Туташинский В. И., Кулиш О. В.

ГЕНЕЗИС УЧЕБНИКОВ ПО ТРУДОВОМУ ОБУЧЕНИЮ И ТЕХНОЛОГИЯМ

В статье проанализировано процесс создания учебников по трудовому обучению и технологиям для учеников общеобразовательных учебных заведений. Раскрываются основные этапы создания учебников и учебных пособий по трудовому обучению, особенности содержания, структуры, методического аппарата современного учебника для технологического образования учеников.

Характеризуются следующие этапы создания учебников и учебных пособий по трудовому обучению:

первый – издание учебных пособий по отдельным отраслям производства и практикумов (с 1958 г. по 70-е гг. прошлого века);

второй – создание учебных пособий и учебников по трудовому обучению на основах политехнического образования (с 1980 г. по 1990 г.);

третий – разработка лично ориентированных учебников и учебно-методических комплексов (в том числе электронных средств обучения) по техническим и обслуживающим видам труда (с 1991 г. по настоящее время).

Ключевые слова: этапы создания учебников; трудовое обучение; технологии; концепция учебника.

Tutashinski V., Kulish O.

GENESIS TEXTBOOK ON LABOR TRAINING AND TECHNOLOGY IN UKRAINE

In the article the basic stages of labor studies textbook and technology, the features of the content and analytical tools of modern textbook. Based requirements to educational publication and

shows promising detections of textbook.

In the history of creation of textbooks of the labour education and technologies we can face the only these stages:

the first – publish the educational issues from some branches of manufactory and issues for practice;

the second – creation of textbooks and textbooks of labour education in the context of polytechnic education;

the third – the development of personal oriented textbooks and educational-methodical complects (including electronical means of education) of technical and serving kinds of labour.

The nowadays stage and further perspectives of textbooks creation of labour education and technologies is narrow connected with creation of electronic textbooks and development of cloud service.

The main attention in modern textbooks of labour education and technologies is payed on motivation of studial activity, the development of technical thinking, interesting and incidencies of pupils. Modern textbooks are serving for forming of project-technological competency, development of creational capabilities of pupils, graft the propertie of humanity with innovative type of thinking.

Keywords: stages of creating textbook; labor training; technology; textbook concept.

УДК 371.671:821.161.2

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ СТВОРЕННЯ ПІДРУЧНИКА УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ З УРАХУВАННЯМ ПОЛОЖЕНЬ ДІЯЛЬНІСНОГО, ОСОБИСТІСНО ЗОРІЄНТОВАНОГО І КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДІВ

А. М. Фасоля,

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,

провідний науковий співробітник

відділу навчання української мови та літератури,

Інститут педагогіки НАПН України,

e-mail: anfas@ukr.net

У статті представлено концептуальні засади створення підручника української літератури: визначено методологічну основу концепції (ідеї особистісно зорієнтованого, компетентнісного і діяльнісного підходів, читацькоцентричної парадигми навчання, сучасного бачення шляхів розвитку української літератури, психології творчості і читання), окреслено вимоги, яким має відповідати навчальна книжка, її провідні функції, мету і завдання, структуру, змістове наповнення, визначено критерії оцінювання.

Наголошено на можливостях підручника в розвитку предметної (читацької) і ключових компетентностей, важливості забезпечення умов для формування суб'єктності учня-читача: представлення читацького маршруту, запитань і завдань для вироблення умінь самоорганізації, акцентування уваги школяра на читацькій діяльності, змінах у читацькому й особистісному розвитку.

Ключові слова: підручник; особистісно зорієнтоване навчання; компетентнісне навчання; загальнонавчальні уміння; індивідуальна навчальна програма; читацька компетентність.

Постановка проблеми. Розбудова української освіти на засадах діяльнісного, особистісно зорієнтованого і компетентнісного підходів обумовили зміну традиційних поглядів на шкільний підручник.

Актуальною є потреба створення навчальної книжки, яка відповідала б